

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента,
проректора Харківського національного університету внутрішніх справ
М. Ю. Бурдіна на дисертацію Солов'я Дениса Юрійовича
«Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР)
(1919 – 1959 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Актуальність обраної теми. Утвердження України на європейському просторі як демократичної правової держави потребує суттєвих змін та суспільних трансформацій. Обрана тема дослідження зумовлена необхідністю удосконалення положень законодавства про кримінальну відповідальність України з урахуванням історичного досвіду. Сучасна юридична доктрина продовжує використовувати традиційні за змістом для радянської теорії права юридичні поняття та категорії, враховуючи принцип наступності в праві. Врахування досвіду формування та розвитку інститутів кримінального права сприятиме систематичному удосконаленню положень Кримінального кодексу України. У зв'язку з цим особливої важливості набуває комплексне історико-правове дослідження теоретичних і практичних проблем, а також передумов, тенденцій, закономірностей становлення і розвитку законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) з урахуванням конкретно-історичних особливостей цього процесу, характерних для 1919 – 1959 рр.

З моменту формування радянського законодавства про кримінальну відповідальність питання його розвитку є досить неоднозначним. Адже, з одного боку створювалася нормативно-правова база, яка мала б забезпечити законність в суспільстві, і, в той же час, для періоду, котрий досліджує дисертант, характерним є явище, коли кримінальне законодавство спрямовувалося не на охорону найбільш важливих суспільних відносин, а забезпечувало масові репресії населення.

Факти, представлені Д.Ю. Соловйом у дисертаційному дослідженні, присвяченому створенню та розвитку радянського кримінального

ВДЗР НАВС		
Вх. №	4529	
" 04 "	09	20 12 р.
кількість аркушів:		
осн. док.	9	додаток —

законодавства 1919-1959 рр., дають можливість скласти цілісне уявлення про передумови, основні принципи його формування, розвитку, позитивні та негативні аспекти. Комплексний підхід до характеристики даних явищ дозволив автору змогу об'єктивно та достовірно розкрити задачі, поставлені в дослідженні.

Актуальність та важливість теми дисертаційного дослідження Д.Ю. Солов'я підтверджуються й тим фактом, що вона має тісний зв'язок з науковими програмами, планами і темами. Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014 – 2015 роки і відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275.

Таким чином, вибір теми дослідження автором є цілком виправданим і доречним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертант обґрунтовує, використовуючи значну історіографічну та документальну базу. Поза її увагою не залишились роботи відомих вчених, як юристів, так і істориків, що працювали над дослідженням правових засад забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів періоду, що досліджується в роботі.

Важливо те, що працюючи над своїм дисертаційним дослідженням Д.Ю. Соловей не обмежився вивченням лише історіографічного масиву, що стосується досліджуваного питання, а й провів значну фондову роботу. Емпіричну основу роботи склали результати вивчення матеріалів фондів архівів України: Центрального державного архіву вищих органів влади управління (далі – ЦДАВО) (фонди 1, 2, 39, 539), Центрального державного архіву громадських об'єднань (далі – ЦДАГО) (фонди 1, 2), Центрального державного архіву літератури і мистецтв (далі – ЦДАМЛМ) (фонд 590), Галузевого державного архіву Служби безпеки (далі – ГДАСБ) (фонди 1, 13, 68),

Галузевого державного архіву Служби безпеки в Харківській області (далі – ГА СБУХО) (спр. № П-26266), Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ (далі – ГДАМВС) (фонди 32, 42), публікації, стенограми з'їздів, нарад, офіційна статистика.

У роботі над дисертаційним дослідженням автор широко використав методологічний потенціал. У результаті чого робота дістала необхідне інформаційне наповнення, а твердження та висновки, зроблені в дослідженні, є логічними та обґрунтованими. Варто відмітити вдале поєднання філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання державно-правових і громадсько-політичних процесів і явищ. При обґрунтуванні доцільності використаних методів дисертантом виконані вимоги ДАК Міністерства освіти і науки України, згідно з якими перерахування методів дослідження подається невідривно від змісту роботи та визначається відповідно до того, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.

Результати дослідження становлять певний внесок у розвиток держави та права України, кримінального права України та потребують використання у науково-дослідній діяльності. А саме для подальшої розробки історико-теоретичних проблем історії держави та права України, зокрема стосовно становлення та розвитку інститутів кримінального права. Матеріали дослідження доцільно використовувати у навчальному процесі вищих юридичних навчальних закладів загалом та вищих навчальних закладів МВС України зокрема. А саме під час вивчення навчальних дисциплін «Історія держави та права України», «Кримінальне право» при створенні узагальнюючих і спеціальних робіт з історико-правової проблематики (монографій, підручників, посібників), розробці матеріалів для просвітницьких лекцій серед населення.

Значимість одержаних результатів у практичній площині полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні на основі ґрунтовного вивчення відповідного комплексу законодавчих актів і відомчих нормативно-правових документів, архівних матеріалів, що стосуються досліджуваного питання, сформульовані й

обґрунтовані висновки щодо розробки й удосконалення положень кримінального законодавства.

Достовірність та новизна наукових положень дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях. Достовірність та наукова новизна положень дисертації забезпечуються досягненням мети дослідження та реалізацією його завдань. Висновки, викладені у розділах, та загальні висновки до дисертації логічно випливають з її тексту. На основі цих висновків автор формулює теоретичні узагальнення щодо процесів еволюції законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) 1919-1959 рр. Проведення певних паралелей із сучасністю дозволило автору сформулювати пропозиції щодо удосконалення положень Кримінального кодексу України.

Публікації здобувача за темою дослідження щодо їхньої кількості та обсягу відповідають вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України. Значна частина теоретичних положень та наукових висновків дисертації відображена у дев'яти одноосібних публікаціях, серед яких чотири наукові статті у фахових виданнях України, одна стаття в науковому фаховому виданні Республіки Киргизстан, чотири тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій. Предметом означених публікацій є аналіз еволюції законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919 – 1959 рр.). Вони є різнобічними та достатньо повно репрезентують матеріали дисертації.

Окрім цього, Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ й оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)» (м. Київ, 21 листопада 2014 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 22 травня 2015 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 1 липня 2015 р.).

Оцінка змісту дисертації. Вдалою можна вважати структуру дисертації, яка визначається змістом проблеми, метою і задачами дослідження, логікою викладення вивчених документів і матеріалів.

Структурно дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (374 найменування на 33 сторінках) і двох додатків на чотирьох сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, з яких основний текст – 199 сторінок.

Обсяг основного тексту роботи складає 8,6 авторських аркуша, що цілком відповідає вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України, встановленим для кандидатських дисертацій.

У вступі автор обґрунтовує актуальність теми; визначає зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мету й задачі, об'єкт та предмет, хронологічні межі дослідження; методи дослідження, його теоретичну та емпіричну основу; наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; зазначено форми апробації результатів дисертаційного дослідження; подає відомості щодо публікацій автора у наукових виданнях за темою дослідження.

У першому розділі дисертації Д.Ю. Солов'я аналізується історіографічна, джерельна, методологічна та теоретична бази дослідження. На підставі аналізу наукових праць виокремлено такі групи досліджень: перша група – напрацювання радянського періоду; друга – охоплює праці вітчизняних авторів за часів незалежної України; третя – включає роботи зарубіжних учених. Використання праць, виданих в радянський період та період після здобуття Україною незалежності дало змогу комплексно проаналізувати питання еволюції законодавства про кримінальну відповідальність 1919-1959 рр. УСРР (УРСР). Значну роль в досягненні об'єктивності дослідження відіграло використання архівних матеріалів фондів Центрального державного архіву вищих органів влади управління, Центрального державного архіву громадських

об'єднань, Центрального державного архіву літератури і мистецтв, Галузевого державного архіву Служби безпеки, Галузевого державного архіву Служби безпеки в Харківській області, Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ.

Визначено методологічний інструментарій, що дозволив проаналізувати основні положення законодавства про кримінальну відповідальність означеного періоду, визначити його структурні елементи та висвітлити його тенденції розвитку законодавства в певних соціально-політичних умовах. У роботі використані такі методи: діалектичний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний, функціонального аналізу, системно-структурний, метод герменевтики, історико-правовий, правової компаративістики, формально-юридичний, статистичний.

У другому розділі дисертації Д.Ю. Солов'я характеризується нормативно-правові акти, які містили положення кримінального законодавства в перші роки радянської влади на території України в умовах «Воєнного комунізму». З цього приводу, автор робить правильні висновки, що Радянська кримінально-правова доктрина створювалася за принципом верховенства «революційної совісті і революційної правосвідомості», а не законності, що зумовило відсутність до 1922 р. універсальності в системі злочинів і покарань.

У цьому розділі дослідник також аналізує кодифікацію законодавства про кримінальну відповідальність УСРР у період НЕПу та її згорання. Всебічно висвітлюється процес посилення революційної законності в умовах НЕПу, наслідком якої було прийняття Кримінального кодексу УСРР 1922 р. та внесення значної кількості змін до цього акта, що мало логічне завершення у виданні Кримінального кодексу УСРР 1927 р. Дослідник стверджує, що відсутність закріпленої в законі ознаки протиправності злочину призвело до того, що підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності виступав не лише склад злочину, а й соціальний стан особи. Це надавало право уповноваженим органам та особам за принципом аналогії притягати

невинуватих до кримінальної відповідальності і було дієвим способом боротьби з особами, які не схвалювали політичний курс радянської влади.

У цьому розділі також розкриваються тенденції розвитку законодавства про кримінальну відповідальність УРСР в умовах здійснення політики колективізації, індустріалізації та масових репресій (1930 – 1940 рр.). Характеризуються напрями розвитку кримінального законодавства в умовах політичного курсу влади, спрямованого на усунення та знищення опонентів радянської влади. Автор робить висновок, що в цей час поширеною була практика конкуренції положень нормативних актів, що регулювали кримінально-правові відносини, з кримінально-правовими нормами Кримінального кодексу УСРР (УРСР). Вони передбачали жорсткі заходи кримінальної репресії, в тому числі й вищу міру покарання.

У третьому розділі дисертації автор характеризує аналіз законодавчих рішень вищих органів радянської влади, змінених положень Кримінального кодексу та актів тлумачення кримінального законодавства УРСР у 1941 – 1959 рр., спрямованих на кримінально-правову охорону суспільних відносин, що склалися під час Великої Вітчизняної війни та в повоєнний період. Розкривається нормативна база, яка визначала межі та підстави кримінальної відповідальності в умовах воєнного часу. Дослідник констатує, що радянське кримінальне право воєнного часу базувалося на рішеннях вищих органів СРСР та Кримінальному кодексі УРСР і включало низку особливостей. Соціально-політична обстановка, яка вимагала підвищення рівня обороноздатності країни зумовила масштабну криміналізацію.

У висновках Д.Ю. Соловей узагальнює результати проведеного дослідження еволюції законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919 – 1959 рр.).

Отже, оцінюючи зміст дисертації, можна дійти висновку, що автор даної дисертаційної роботи спромігся досягти поставленої наукової мети й упоратися

із завданнями дослідження. Винесені автором висновки відповідають поставленим науковим задачам.

Водночас дисертація Солов'я Дениса Юрійовича «Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919 – 1959 рр.)» містить низку недоліків, дискусійних положень.

1. Вдаючись до всебічної характеристики наукової літератури, аналізу документальних джерел, дисертант слушно виокремлює в науковій розробці напрацювання радянських та пострадянських авторів та наголошує на їх інформаційному наповненні. В той же час розкриваючи питання еволюції законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919 – 1959 рр.) (підрозділ 1.1) автор недостатньо звертається до напрацювань української діаспори, що було б доречним та поглибило б висвітлення означеного питання.

2. Автор зазначає, що гуманізацією кримінальної відповідальності було оголошення амністії учасникам повстанського руху 1919-1926 рр., які виступали проти радянської влади. У роботі констатується, що не враховуючи положення амністії, яка звільняла повстанців від кримінальної відповідальності вони все ж були незаконно притягнуті до кримінальної відповідальності за діяння, зазначені в акті амністії після добровільної явки. Однак автор не зазначає кількість повстанців, які були притягнені до кримінальної відповідальності після прийняття амністій радянською владою (підрозд. 2.1, с. 58 дисерт.).

3. Правильною є позиція автора про те, що при формуванні кримінально-правових положень та їх застосуванні, превалювали підходи соціологічної школи кримінального права над ідеями класичної школи, яка зосереджувала увагу на вченні про причини злочинності, небезпечний стан, покарання і заходи безпеки. Однак автор не приділяє достатньої уваги аналізу та впливу антропологічної концепції на розвиток кримінального законодавства досліджуваного періоду (підрозд. 2.2, с. 95 дисерт.).